

Osobnost mistra Jana Husa byla vždy úzce svázána se staročeským překladem *Písma*. Opakovaně se objevovali badatelé, kteří se snažili připsat Husovi autorství některého ze staročeských překladů. Některé z argumentů pro jeho autorství byly výrazně tendenční, solidnější práce byly většinou založeny na porovnání jednotlivých staročeských biblických překladů se zněním biblických perikop citovaných v Husově *České postile* z roku 1413 a delšího úryvku z *Deuteronomia* ve *Výkladu viery, desatera božieho príkazanie a modlitby Páně*.¹ Nejčastěji byl Hus spojován s překladem druhé či třetí biblické redakce, památka, která by doslova odpovídala Husovu znění, však nalezena nebyla.

V našem příspěvku jsme se rozhodli věnovat jinému typu biblických citací, než jsou úvodní perikopy ve sbírkách Husových kázání, a sice kratším biblickým citátům rozestým v českých traktátech a kázáních, které Hus využíval v rámci výkladu. Třebaže se jedná zpravidla o kratší pasáže, v rozsahu jedné věty či dokonce kratší, domníváme se, že právě tyto kratší citace by mohly dobře doplnit stávající průzkumy a rozšířit pohled na Husův vztah k překladu bible. Tyto úryvky totiž neobsahují tolik doplňujících komentářů a překladových variant jako perikopní části, a představují tak nepochybně bezprostřednější Husův překlad.

Hus užíval biblických citací ve velké míře, proto byl náš průzkum omezen pouze na jednu z biblických knih, a to na *Knihu žalmů*. Ta patřila k nejdříve přeloženým částem bible do češtiny a coby součást liturgie hodin byla denně využívána. Nedalo se tedy vyloučit, že ozvuky tohoto užití se nějakým způsobem odrazí i v Husových citátech, ať už prostřednictvím přímých zmínek, či v užitém jazyce. Dále nás zajímalo, jak významným zdrojem Husovi *Knih žalmů* byla a zda se v jeho textech objevují i nějaké oblíbenější žaltářní motivy. Pochopitelně jsme se zaměřili i na to, zda se Husovo znění shoduje s některým z tehdy existujících žaltářních překladů a jak věrné je latinské předloze.

V rámci průzkumu bylo sledováno jedenáct Husových českých děl, pocházejících většinou z posledních několika let Husova života. Patří k nim tři rozsáhlejší skladby, *Česká nedělní postila* (dále *HusPost*),² *Výklad viery, desatera božieho príkazanie a modlitby Páně* (dále *HusVýkl*)³ a *Česká sváteční kázání* (dále *HusSvát*),⁴ a osm kratších děl: *Provázek třípramenný* (dále *HusProv*), *Zrcadlo hříšníka*, tzv. *Větší* (dále *HusZrc*), *Dcerka aneb O poznání cesty pravé k spasení* (dále *HusDcerka*), *Knížky o svatokupectví*

¹ Shrnutí dobové diskuse ohledně Husova autorství podává BARTOŠ, František M.: *Hus a jeho účast na staročeské biblí*, in: *Strahovská knihovna* 3 (1968), s. 86-115. Pozdější práce komentuje KYAS, Vladimír: *Česká bible v dějinách národního písemnictví*, Praha: Vyšehrad, 1997, s. 73-77.

² V článku ji citujeme podle Daňhelkovy edice: HUS, Jan: *Česká nedělní postila*, ed. Jiří DAÑHELKA, Praha: Academia, 1992. Číslice za zkratkou označuje stranu edice.

³ V článku toto dílo citujeme podle Daňhelkovy edice: HUS, Jan: *Výklady*, ed. Jiří DAÑHELKA, Praha: Academia, 1975.

⁴ V článku toto dílo citujeme podle Daňhelkovy edice: HUS, Jan: *Česká sváteční kázání*, ed. Jiří DAÑHELKA, Praha: Academia, 1995.

Hana KREISINGEROVÁ
Kateřina VOLEKOVÁ

Ústav pro jazyk český
Akademie věd České republiky, v. v. i., Praha

Hus a žalmy*

Hus and Psalms

The article focuses on quotations from the Book of Psalms in the Czech writings of Master Jan Hus (ca. 1370 – 6 July 1415), a Bohemian theologian, preacher, and Church reformer. The paper examines the representation of these quotations in the context of Hus' other quotations from the Bible, the formal arrangement of the quotations, their relation to the Latin text and parallels with contemporary translations of the Psalter.

Key words: Old Czech; Jan Hus; Psalter; Czech Bible translations; translatology

Number of characters / words: 27 144 / 4 101

Number of figures / tables: 7 / 2

Secondary language: Old Czech; Latin

* Příspěvek vznikl s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092. Při vzniku textu byla použita data a nástroje, které poskytuje *Vokabulář webový* (<https://vokabular.ujc.cas.cz>) v rámci výzkumné infrastruktury LINDAT/CLARIAH-CZ (<https://lindat.cz>), podporované Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (projekt č. LM2023062).

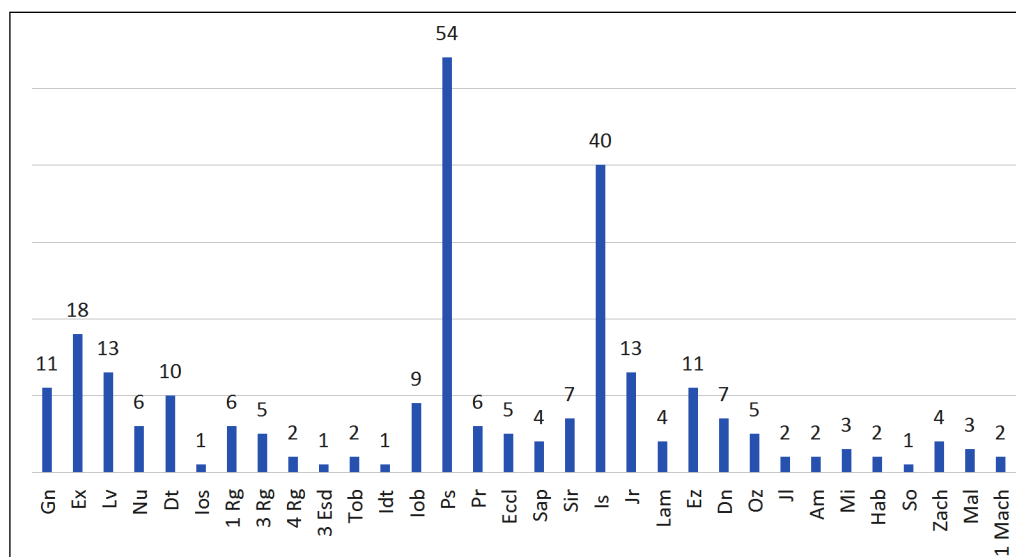
(dále *HusSvatokup*), *O šesti bludiech* (dále *HusBlud*), *O hříše* (dále *HusHřích*) a *Knížky proti knězi kuchmistrovi* (dále *HusKuch*).⁵ Zahrnuty byly jak skladby překladové, tak díla bez jednotné předlohy, i když i v nich Hus někdy přejímal celé pasáže textu jak ze svých starších prací, tak z prací anglického teologa a reformátora Johna Wyclifa. Do průzkumu byla záměrně zahrnuta i dvě sporná díla, a to již zmíněná *Česká sváteční kázání* a navíc *Výklad písníček Šalomúnových* (dále *VýklŠal*).⁶ Přehled zkoumaných děl a jejich dobové zařazení shrnuje Tab. 1. Soubor zkoumaných žaltářních citátů byl vytvořen na základě soupisu biblických citací uveřejněných v Daňhelkových kritických edicích jednotlivých děl.⁷

Sepsaná do roku 1410	Dokončená roku 1411	Dokončená roku 1412	Dokončená roku 1413	Dokončená roku 1414
<i>HusSvát</i>	<i>HusProv</i>	<i>HusDcerka</i>	<i>HusSvatokup</i>	<i>HusKuch</i>
<i>VýklŠal</i>		<i>HusZrc</i>	<i>HusBlud</i>	<i>HusHřích</i>
		<i>HusVýkl</i>	<i>HusPost</i>	

Tab. 1: Přehled zkoumaných Husových spisů (**tučně**: rozsáhlejší skladby; **podtržené**: spisy s latinskou předlohou; **červeně**: sporná díla)

Frekvence žaltářních citací v Husových spisech

Žalmy zauímají v rámci zkoumaných spisů jasně nejvýznamnější místo mezi citáty ze starozákonních knih⁸ – nejcitovanější knihou jsou ve všech sledovaných památkách. Pořadí na dalších místech se v jednotlivých dílech lehce proměňuje, ovšem ve všech patří k velmi citovaným knihám mudroslovná kniha *Sírachovec a Přísloví*. S ohledem na hlavní téma daného díla pak významné místo patří proroku *Izaiášovi* a knihám *Pentateuchu*. To je ostatně poměrně očekávatelný výsledek pro podobný druh teologické literatury té doby, jak potvrzuje i fakt, že velmi podobné pořadí na předních místech, s převahou žaltářních citátů, bylo zaznamenáno i ve výrazně mladších spisech Jana Amose Komenského, které po této stránce velmi obšírně zkoumal T. Havelka.⁹ Rozvržení citací ve dvou obsáhlejších Husových spisech v rámci našeho vzorku zachycuje Graf 1 a 2.

Graf 1: Zastoupení žalmů v České nedělní postile v rámci starozákonních knih (počty výskytů)

⁵ Všechna tato kratší díla jsou citována z edice HUS, Jan: *Drobné spisy české*, ed. Jiří DANHELKA, Praha: Academia, 1985.

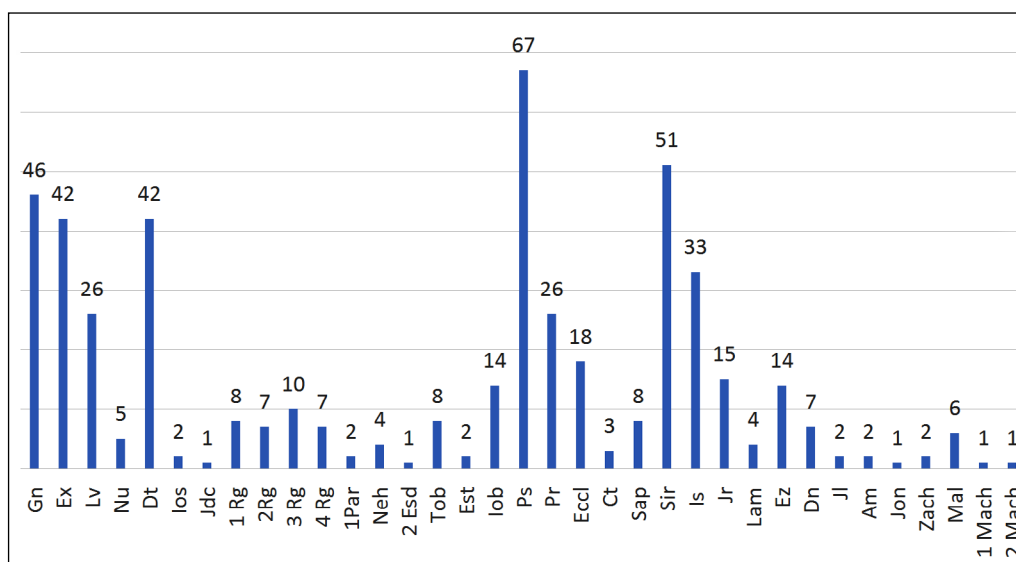
⁶ V článku toto dílo citujeme podle Daňhelkovy edice: HUS, Jan: *Drobné spisy české*, ed. Jiří DANHELKA, Praha: Academia, 1985.

⁷ Opraveno bylo několik chybných údajů, proto se celková data drobně liší od Daňhelkova soupisu.

⁸ Záměrně jsme se v rámci průzkumu zaměřili pouze na knihy *Starého zákona* – vzhledem k povaze některých děl by byl poměr mezi citáty z *Nového* a *Starého zákona* neporovnatelný.

⁹ Srov. HAVELKA, Tomáš: *Skrytý tajemství Božích poklad*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2019.

Graf 2:
Zastoupení žalmů
v Husově *Výkladu*
viery v rámci staro-
zákonních knih
(počty výskytů)

Způsob označování biblických citací v Husových spisech

Vztahy mezi středověkými texty se řídily poněkud odlišnými pravidly, než jaké známe z textů současných, a odlišně byly také svými recipienty i vnímány: zatímco většina tehdejších soudobých autorů byla v textech citována bez jakékoliv zmínky, v případě skupiny tzv. »uznávaných autorit« bylo naopak záhodno, aby text (zvláště odborný) tyto autory ve svých dílech zmiňoval a citoval, protože autorita takto uznávané osobnosti zvyšovala prestiž díla a pomáhala podpořit předkládané názory. Do skupiny těchto uznávaných autorit byli počítáni především antičtí autoři, dále tzv. církevní otcové a velmi významné místo mezi nimi zaujímal pochopitelně i *Bible*. Takovéto citáty proto bývaly jasně vymezené a ohraničené od zbytku textu, a to jak pomocí prostředků formálních (změnou písma, podtrháváním apod.), tak i pomocí prostředků lexikálních (uvádění pomocí *verb dicendi*, označením konkrétního textu, jeho autora apod.). V případě Husových spisů tomu nebylo jinak. Tento kazatel dokonce v předmluvě k *Výkladu viery* ozřejmuje svůj způsob uvádění citací, aby čtenář netápal při jejich určování (*HusVýkl* 25):

»A že by tesklivi byli moji milí, kteříž by četli nevěduce, který svatý a v kterých knihách jest psal, protož, aby aspoň věděli, co jest v bibli, jenž vešken zákon boží v sobě drží, psáno, položil sem jména knih a svatých latinského spisu proti českému a počet hvězdárských běhův proti počtu obecnému, aby, kdy by nalezl slovo knih neb svatého a kapitulu, to jest rozdiel, a neuměl by čísti, aby ihned utekl se k tomu položení. U příkladě. Nalezneš takto psáno: „Gen 1“¹⁰, to se miení Genesis, prvé knihy Mojžíšovy u bibli v prvé kapitule. Těž nalezneš psáno: „Exo 12“; to se miení Exodus, druhé knihy u bibli v dvanácté kapitule. A tak o jiných knihách, jakož teď uříš napsáno.«

Za tímto úvodem následuje přehled jednotlivých zkratk biblických knih. *Knihu žalmů* však mezi nimi nenajdeme. Na žalmy se totiž neodkazovalo stejným způsobem jako na jiné knihy bible — Hus k jejich uvedení užíval několik uvozujících formulací (viz dále). Případné doplňující komentáře k biblickému textu pak vždy jasně signalizoval doplněním vysvětlivky »to věz«, »točíš«¹⁰ apod. (*HusVýkl* 235 [*Ps* 108,6-8]):

»die David v žalmě o něm [Jidáší]: „Ustav – **to věz bože** – nad ním hřešnika, a ďábel stój na pravici jeho; když súzen bude, ať vyjde odsúzen, a modlitba jeho buď k hřechu. Buďte dnové jeho nemnozí a biskupstvie jeho vezmi jiný.«

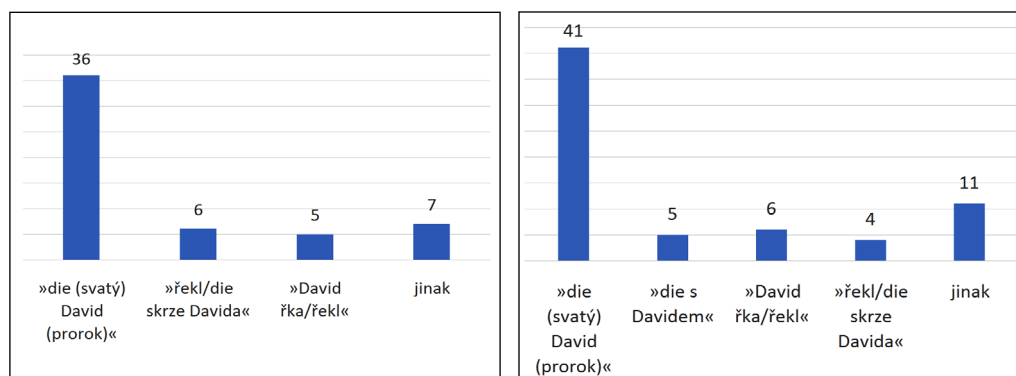
Důslednost signalizování žaltářních citací je ve všech zkoumaných Husových dílech velmi vysoká. Výraznější podíl nesignalizovaných citací (stále ovšem nepřesahující 18 % všech výskytů) byl zaznamenán pouze v jediné památce, a to ve *Výkladu písníček Šalomúnových*, tedy v díle, o jehož autorství se vedou spory a které je navíc částečně věrným překladem latinského komentáře *Expositio in Cantica canticorum* Honoria Augustodunského.¹¹

Z prostředků signalizujících žaltářní texty užíval Jan Hus především několik typů uvozujících vět. Jejich počet a variabilita přitom nebyly příliš veliké. Ve většině Husových děl byly

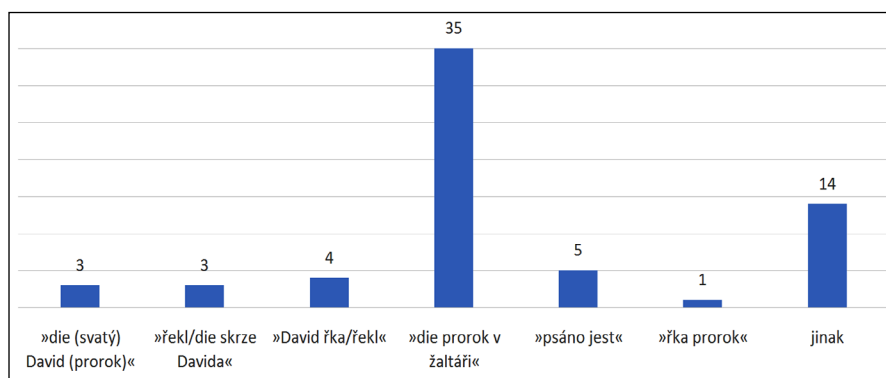
¹⁰ V Husových spisech se vyskytovala často ve zkrácené podobě »t.«. V této zkrácené podobě ji ponechává ve svých edicích i Daňhelka.

¹¹ Viz HUS, *Drobné spisy české* (↵ pozn. 5), s. 8-9.

žalmy uvozeny větou »die (svatý) David (prorok)«. ¹² Ostatní formulace byly spíše ojedinělé (► Graf 3a-b).

Graf 3a-c:
Uvozující formule
žaltářních citací
(počty výskytů):
a) v *České nedělní postile* (vlevo)
b) ve *Výkladu viery* (vpravo)
c) v *Českých svátečních kázáních* (dole)

Drobné odchylky od tohoto modelu se objevily ve spisech s cizojazyčnou předlohou, i v nich byl však v uvozující větě většinou přímo jmenován prorok David. Výrazně odlišné složení uvozujících vět bylo zaznamenáno pouze v jediné památce, v *Českých svátečních kázáních*, tedy v dalším díle, o jehož autorství se vedou spory. ¹³ Tento spis je spíše souborem samostatných kázání než jednotným dílem, čemuž by odpovídal mnohem větší rozptyl použitých vět uvozujících žaltářní citace, ovšem i zde byla jedna z formulací uváděna častěji než jiné. Jedná se však o uvození jen velmi marginálně zastoupené v ostatních Husových spisech, a sice o variantu »die prorok (v žaltáři)«, tedy bez přímého pojmenování proroka Davida (► Graf 3c). Naopak formulace objevující se ve zvýšené míře v jiných Husových dílech, tj. »die (svatý) David (prorok)« se v tomto díle objevila pouze na třech místech. Bližší určení konkrétního žalmu pomocí čísla žalmu se v rámci uvozujících formulací objevuje velmi zřídka. Ve sledovaných dílech jsme zaznamenaly pouze pět takovýchto míst, a to odkaz k žalmu 80, ¹⁴ 90, ¹⁵ 100, ¹⁶ 108 ¹⁷ a jeden chybný odkaz (i on se objevuje v *Českých svátečních kázáních*), kde byl místo Ps 122 zmíněn žalm 138. ¹⁸ Podobně ojedinělý byl i způsob uvedení žaltářního citátu prostřednictvím odkazu na denní modlitbu církve. Objevil se pouze na dvou místech v *Knížkách proti knězi kuchmistřovi* a jednou v *České nedělní postile*. Ve všech třech případech je přítom odkazováno na stejný biblický verš a modlitba breviáře je vztažena přímo na kněze.

HusKuch 317 (Ps 118,21):

»sám se kneš, když říkáš na primě: Zlořečení ti, kteříž se odchylují od tvých přikázání«

HusKuch 322-323 (Ps 118,21):

»kněžie všickni, říkající hodiny na primě, klnou všecky, jenž nadržie božieho přikázanie, řkouce: Zlořečení jsou všickni, kteříž se odchylují od tvých přikázání.«

¹² Části uvedené v závorce se nevyskytovaly na všech místech.

¹³ Viz HUS, *Česká sváteční kázání* (◀ pozn. 4), s. 8-18.

¹⁴ *HusVýkl* 128: »Jeronym na ono slovo v žalmě osmdesátém: Nebude v tobě bůh nový.«

¹⁵ *HusPost* 145: »A přivedl mu písmo z žalmu devadesátého řka: Psáno jest, že anjelóm svým bůh přikázal o tobě, aby v rukú nesli bez úrazu nohy své.«

¹⁶ *HusPost* 245: »Protož die v osobě spravedlivého člověka David v psalmě stém: Utrhače bližnieho svého, to věz, jenž bližnieму utrhá, toho sem pudil. A s tím, jenž jest pyšný okem a srdce nenasytného, s tím sem nejedl.«

¹⁷ *HusBlud* 286: »Opět v psalmě 108. die David: Zlořečiti budú oni, a ty žehnati.«

¹⁸ *HusSvät* 87: »Jakožto bylo prorokováno v žalmě 122: Noc jako den bude osvícena.«

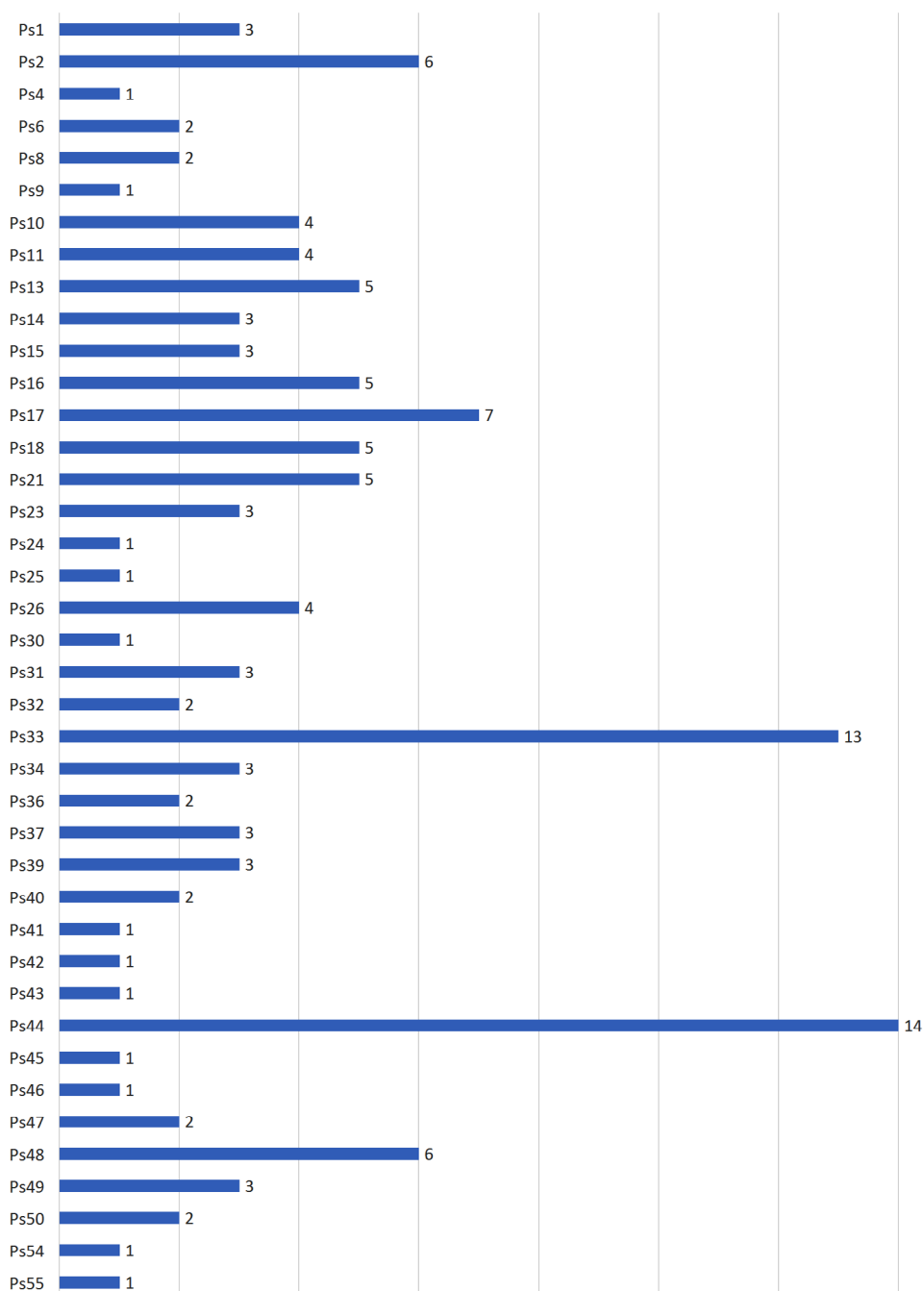
HusPost 248 (*Ps* 118,21):

»jakož die David v psalmě k bohu: Lál si pyšným. Zlořečení, kteříž odchylují se od přikázání tvých. A to my knězie říkáme vždy na primě. A tak každý kněz, když jest v hříše smrte-dlném a říká ta slova, tehdy na sobě sám vyznává kletbu boží a sám se klne.«

Frekvence jednotlivých žalmů v Husových dílech

Mistr Jan Hus ve zkoumaných spisech alespoň jednou zmínil většinu ze 150 žalmů *Žaltáře* (➤ Graf 4). Mezi čtyři nejfrekventovanější žalmy patřily *Ps* 118, 44, 33 a 108, z nich ovšem často uváděl rozdílné úryvky. Shodnou pasáž, která by se objevila ve zkoumaných spisech více než pětkrát, tak nacházíme spíše sporadicky. Jedná se o úryvky *Ps* 118,21¹⁹ (ten se opakuje 7×), 108,28²⁰ (ten se opakuje 5×) a *Ps* 44,11²¹ (ten se opakuje 10×). První dva úryvky by patrně bylo možné skutečně považovat za pasáže Husovi blízké, ovšem posledně jmenovaný verš 44,11 se mezi nejčastěji citované dostal především proto, že jej Hus použil jako anaforické uvedení jednotlivých kapitol své *Dcerky* – ostatně podle tohoto verše dostalo celé dílo své soudobé jméno.

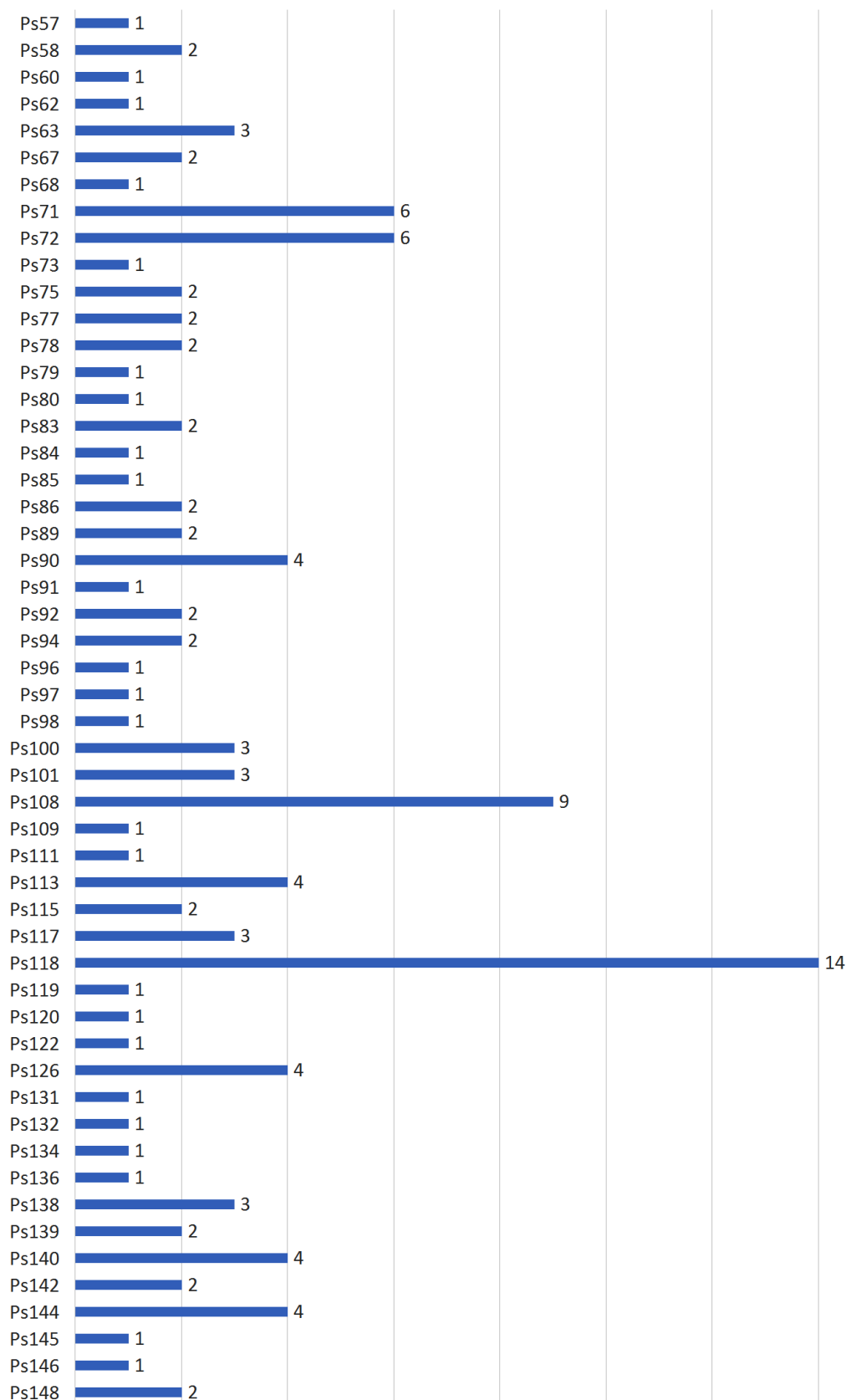
Graf 4:
Citované žalmy
v Husových dílech,
Ps 1-150 (počty
nenulových výskytů)

¹⁹ V *HusVýkl* 88 zní takto: »Zlořečení, kteří odstupují od přikázání tvých.«

²⁰ V *HusVýkl* 298 zní takto: »Kléti budú oni, a ty žehnati.«

²¹ V *HusDcerka* 163 zní takto: »Slyš, dcerko, a viz a přichyl ucho své!«

Vztah Husova překladu k latinskému znění žaltáře

Husův vytříbený cit pro český jazyk a hloubku úvah o biblickém textu dobře dokumentují citáty, rozseté v jeho dílech. Ukazují, že Jan Hus s ohledem na význam svatého textu velmi důkladně promýšlel vhodnost jednotlivých překladových ekvivalentů (*HusPost* 432):

»I poslali sú jemu: Latíně stojí *mittunt*, to jest posielajú, ale že česky nedobře slušie a pravda jest, že sú poslali jemu učedlníky své, protož bez újmy pravdy položil sem „i poslali

sú“. A rád bych vždy, co bych mohl najprávejšie a najrozumnejšie položiť, tak položil, aby i pravda plná ostala i dobre a lehce verná duše rozumela.«

Z jeho textů zároveň vysvítá velký respekt k posvátnému textu. Je si dobře vědom, že zavádějící interpretace by mohla být považována dokonce za hřích (*HusPost* 434):

»A poznáv Ježíš zlost neb nepravost jich... diem nepravost pro to, že, ač sú dobrou a pravou otázku učinili, ale že ne upřímným úmyslem k dobrému, ale k podtržení sú otázali; protož nepravost sú v srdci měli, jenž latinské slove *nequicia*, a, dieš li jí zlost, neshřešiš.«

Dobrá znalost *Písma* byla pro Jana Husa prvořadá, však také nepřesnost biblických citací byla jedním z nešvarů, který opakovaně vytýkal svým protivníkům.²² Nepřekvapí proto, že ve většině případů odpovídaly Husovy citáty žalmů přesně jejich latinskému znění. Přesto se však objevují i případy, kdy se Hus, velmi pravděpodobně vědomě, od latinské verze odklonil. Jednalo se zejména o úpravy, které si vyžádala potřeba zapojit daný citát do okolního textu. Šlo tedy především o drobné posuny, jakými byly změny slovesné osoby, čísla, času apod.²³ V několika případech se však objevují i rozsáhlejší úpravy.

Takto např. ve verši *Ps* 33,9 bylo přeloženo latinské sloveso »gustate« na jednom místě ve *Výkladu viery* pomocí slovesa »odpočívajte«, třebaže je většinou tlumočeno jako »okuste«, a to proto, že na daném místě Hus mluví o nedělním odpočinku (*HusVýkl* 191):

»protož pro toto odpočívanie máme všichni naše činy říediti. Protož die David: Odpočívajte a vizte, že sladký je pán.«
(*Vulg. Ps* 33,9: »Gustate et videte quoniam suavis est Dominus.«)

Podobně ve verši *Ps* 1,5 Hus s ohledem na předchozí kontext zaměnil aktéry děje a místo »nemilostivých«, což je tradiční překlad latinského »impious«, zde hovoří o »mrtvých« (*HusVýkl* 81):

»o těch mrtvých die toto slovo: Nevstanú mrtví v súd«
(*Vulg. Ps* 1,5: »ideo non resurgent impii in iudicio«).

Ojediněle se pak v Husových spisech vyskytují i pasáže, které lze spíše než jako citaci označit za parafrázi biblického textu (*HusPost* 181):

»a David die k bohu: Hříšníci v nic obrátíš«
(srov. *Vulg. Ps* 9,18: »convertantur peccatores in infernum« a *Ps* 72,20: »imagine ipsorum ad nihilum rediges«).

Vztah Husova překladu žalmů k staročeské žaltářní tradici

Husovo znění žaltářních citací se věrně neshoduje s žádným známým staročeským překladem žaltáře.²⁴ Velká variabilita při překladu totožných míst spíše napovídá, že Hus překládal *ad hoc* pro danou příležitost. Tak například sedmkrát se opakující úryvek z verše 118,21, nebyl totožně přeložen ani v jednom případě.

HusVýkl 88:

»Zlořečení, kteří odstupují od přikázání tvých.«

HusVýkl 149:

»Zlořečení, kteříž odchylují se od tvých přikázání.«

HusVýkl 297:

»Zlořečení, kteříž odchylují se od přikázání tvých.«

HusBlud 283:

»Zlořečení, kteří odchylují se od přikázání tvých.«

HusPost 248:

»Lál si pyšným. Zlořečení, kteříž odchylují se od přikázání tvých.«

HusKuch 317:

»Zlořečení ti, kteříž se odchylují od tvých přikázání.«

²² Srov. NECHUTOVÁ, Jana: *Biblické argumenty v Husově polemice Contra occultum adversarium*, in: HALAMA, Ota (ed.): *Amica – sponsa – mater: Bible v čase reformace*, Praha: Kalich, 2014, s. 87.

²³ Srov. např. (*HusPost* 371): »v božiem písmě, jenž jest zákon nad jiné zákony, v němž spravedlivý člověk má mysliti i v noci, i ve dne, jakož die David prorok« (*Vulg. Ps* 1,1: »in lege eius meditabitur die ac nocte«). Nebo (*HusPost* 389): »Jakož prorok – David – die: **Přirovnali sú se** hovadóm nemúdrým a podobní učinení jsú k nim.« (*Vulg. Ps* 48,13: »Comparatus est iumentis insipientibus, et similis factus est illis«).

²⁴ K jednotlivým staročeským žaltářům srov. např. VOLEKOVÁ, Kateřina – KREISINGEROVÁ, Hana: *Jednoduché minulé časy ve staročeských žaltářích*, in: *Clavibus unitis* 11/2 (2022), https://www.acecs.cz/media/cu_2022_11_02_kreisingerova_volekova.pdf, s. 19-20.

HusKuch 322-323:

»Zlořečení jsou všickni, kteříž se odchylují od tvých přikázání.«

Pokud bychom i tak chtěli hledat text nejbližší Husovu pojetí, patrně by se jednalo zas o druhý a třetí žaltářní překlad, nicméně opakované shody, a to i u málo frekvencovaných výrazů, se nacházejí i v případě dalších znění žaltáře, jako např. v pozdní úpravě prvního překladu zachované v *Žaltáři poděbradském* (dále *ŽaltPod*)²⁵ a v úpravě druhého překladu, *Žaltáři kapitulním* (dále *ŽaltKap*).²⁶

HusVýkř 342:

»nehleděl jest na marnosti a na zabylstvie falešné« (*Vulg. Ps* 39,5: »non respexit in **vanitates** et insanias falsas«) (»vzteklstvie« *ŽaltWittb*,²⁷ »zabylstvie« *ŽaltPod*, »zabylstvo« *ŽaltKap*, »ješitnost« *ŽaltKlem*,²⁸ »marnost« *BibBosk*,²⁹ *ŽaltTisk*³⁰).

HusZrc 142:

»spolu nemůdrý a blázen **zahyneta**« (*Vulg. Ps* 48,11: »simul insipiens et stultus **peribunt**«) (»sendú« *ŽaltWittb*, »zhynú« *ŽaltKlem*, »zhyneta« *ŽaltPod*, »zahynú« *BibBosk*, *ŽaltTisk*).

Zdá se tedy, že v Husově době nebyl žádný z existujících staročeských žaltářů natolik běžným, že by se hlouběji vepsal do mysli současníků. I Hus se tak evidentně modlil hodinky stále v jejich latinské podobě.

Jazyk Husova překladu žalmů

Husův překlad se vyznačuje jistou volností podání, v žádném případě jej nemůžeme označit za otrocký převod latiny, přítomná je snaha zachytit skutečný smysl předlohy a zároveň nezprotivit se zákonitostem českého jazyka. S tím souvisí i jeho volnější nakládání se slovosledem či vkládání slov ozřejmujících smysl daného místa.

HusPost 349:

»**Mužie bohatstvie** usnuli sú sen svůj – t. umřeli – a nic nenalezli sú v rukú svú« (*Vulg. Ps* 75,6: »Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt **omnes viri divitiarum** in manibus suis.«) (*ŽaltWittb*, *ŽaltKlem*, *BibBosk*, *ŽaltTisk*: »Usnuli jsú sen svůj a nic nenalezli jsú **všicci mužie bohatstvie** v rukú svú.«)

HusPost 245:

»Utrhače bližního svého, to věz, jenž bližnímu utrhá, toho sem pudil. **A s tiem, jenž jest pyšný okem** a srdce nenasytného, s tiem sem nejedl.« (*Vulg. Ps* 100,5: »Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequer, **superbo oculo**, et insatiabili corde, cum hoc non edebam«) (*ŽaltWittb*, *ŽaltKlem*: »pyšného oka«; *BibBosk*, *ŽaltTisk*: »s pyšným okem«).

HusSvatokup 236:

»**Nikdy** sem neviděl spravedlivého opuštěna, ani by siemě jeho hledalo chleba.« (*Vulg. Ps* 36,25: »non vidi iustum derelictum, nec semen eius quaerens panem«).

Velmi specifické je pak Husovo užívání méně tradičních překladových ekvivalentů, které částečně mění vyznění celého verše. Takto například překládá latinský výraz »disciplina« ve verši 26,1 ne jako »kázn«, ale jako »tresktánie«, a jednou dokonce jako »utrpenie«. V případě druhého příkladu byl Hus patrně ovlivněn latinskou předlohou, která v duchu tehdejší scholastické exegeze spojovala vulgární verš *Ps* 2,12 (»Apprehendite disciplinam, nequando irascatur Dominus, et pereatis de via iusta«) s veršem z *Třetí knihy Mojžíšovy*, v němž se na svátek Dne smíření předepisuje pokošení před Hospodinem a uznání vlastních hříchů, aby mohlo dojít ke

²⁵ Dresden: Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek, sign. Mscr.Dresd.k.2, 1396.

²⁶ Praha: Knihovna Národního muzea, sign. I E 65, 80. léta 14. století.

²⁷ Zástupce prvního žaltářního překladu, Wittenberg: Bibliothek des Evangelischen Predigerseminars, sign. A VI 6, polovina 14. století.

²⁸ Zástupce druhého žaltářního překladu, Praha: Národní knihovna České republiky, sign. XVII A 12, polovina 14. století.

²⁹ Zástupce třetího žaltářního překladu, Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci, sign. M III 3, asi 1421-1425.

³⁰ Zástupce čtvrtého žaltářního překladu, Praha: [Tiskař Žaltáře (tj. Martin z Tišnova?)], 1487; *Knihopis INC011*.

smíření (*Lv 23,29*: »Omnis anima, quae afflicta non fuerit die hac, peribit de populis suis«),³¹ spojuje tedy latinské výrazy »disciplina« a »afflictio«. V Husově překladu (*HusZrc 139*):

»Slyšeli by, co bůh die, že všem die: Chopte se utrpenie,³² at' se někdy nerozhněvá bůh, abyste nezahynuli s cesty spravedlné. Ó běda, kteří se nechopie zde utrpenie, jakož bůh velí; neb jinde die pán bůh: Každá duš, kteráž nebude trpěti tento den, zahyne z lidu mého.«

Ani v případě překladu známějších veršů nebývá zvykem, že by se Hus nechal výrazněji inspirovat dosavadní žaltářní tradicí. Naopak někdy volí interpretaci verše odchyloující se od dosavadní tradice. Takto například poprvé překládá homonymní latinský výraz »quem« ve verši 26,1 ne pomocí vztažné věty, ale jako uvození věty tázací a mění tak dosavadní interpretaci celého verše (*HusVýkl 337*):

»Pán osvícenie mé a spasenie mé! Koho se budu báti?«
(*Vulg. Ps 26,1*: »Dominus illuminatio mea et salus mea: quem timebo?«) (»jehož« *ŽaltWittb*, *ŽaltKlem*, *BibBosk*, »kohož« *ŽaltTisk*).

V Husově překladu se objevuje řada překladových ekvivalentů, které nejsou běžné v existujících žaltářních překladech. Většina z nich se však coby překlad daného latinského výrazu užívá v některém z překladů úplné bible, nejčastěji ve znění druhé a třetí redakce. Ukazuje se tedy, že překlad žalmů i úplné bible měl každý svá specifika vyznačující se mj. odlišným způsobem převodu některých latinských výrazů a Husův překlad žalmů byl bližší právě této druhé překladatelské linii.

Tak například latinské sloveso »persequi« překládá Hus jako »puditi«. To se v žaltářních překladech jako ekvivalent tohoto latinského výrazu nevyskytuje,³³ ovšem tento překlad se opakovaně objevuje ve druhé, třetí a čtvrté biblické redakci (srov. např. *L 11,49* a *Mt 23,34*).

Výraz »retrorsum« je v Husových citátech překládán jako »na zad«.³⁴ Překlad »na zad« se opakovaně vyskytuje v první a druhé biblické redakci (srov. např. *Mc 14,66*; opakovaně ovšem za lat. »deorsum«).

Slovní spojení »in tempore opportuno« Hus překládá »v čas nuzný«.³⁵ Tento překlad se objevuje v druhé biblické redakci (srov. *Pr 11,26*).

I přes tyto shody je však možné v rámci zkoumaného lexika vyčlenit i malou skupinu výrazů, které jsou v daném významu doloženy pouze u Husa. Patří k nim například substantivum »obleč«, které je ve významu »kryt, zařízení chránící něco, schrána«³⁶ doloženo pouze z *HusPost 308*, či adjektivum »nenasytný« – to ve významu »nenasyčený, hladový« není z dané doby doloženo vůbec:³⁷

HusPost 308:

»o kteréžto obleči svého těla die sama múdrost: Vyschla jest jako obleč moc má« (*Ps 21,16*)

HusPost 245:

»Protož die v osobě spravedlivého člověka David v psalmě stém: Utrhače bližního svého, to věz, jenž bližnímu utrhá, toho sem pudil. A s tím, jenž jest pyšný okem a srdce **nenasytného**, s tím sem nejedl« (*Ps 100,5*).

Zároveň i při variabilitě jednotlivých citátů se v Husových citátech dají vyzorovat i některé sjednocující rysy. Takto se například v rámci Husových překladů žalmů objevuje skupina slov, která Hus překládá ve všech případech stejně, třebaže se jedná o výrazy, které byly v biblických textech překládány velmi variabilně. Patří mezi ně např. latinské výrazy »iniquitas«

³¹ Srov. Bič, Miloš: *Starý zákon. Překlad s výkladem 2. Druhá a Třetí kniha Mojžišova, Exodus – Leviticus*, Praha: Kalich, 1975, s. 325.

³² První, druhý a čtvrtý překlad překládají »kázna«, třetí »naučení«.

³³ Např. v *HusPost 245 (Ps 100,5)* (»nenávidiech« *ŽaltWittb*, »následovách« *ŽaltKlem*, »protivil sem se« *BibBosk*, »ku pomstě připravoval« *ŽaltTisk*).

³⁴ Např. *HusPost 365 (Ps 49,17)* (»za se« *ŽaltWittb*, *ŽaltKlem*, *BibBosk*, *ŽaltTisk*).

³⁵ Např. *HusProv 153 (Ps 144,15)* (»v času potřebném« *ŽaltWittb*, *ŽaltKlem*, *BibBosk*, »v času příhodném« *ŽaltTisk*).

³⁶ Srov. heslo »obleč« ve *Staročeském slovníku* (HAVRÁNEK, Bohuslav a kol.: *Staročeský slovník 3*, Praha: Academia, 1984).

³⁷ Adjektivum »nenasytný« je doloženo ve staročeském lexikálním archivu oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR pouze jednou, a to v *Biblii olomoucké* (pro *Tt 1,7*), ale za zcela jiný latinský výraz (»violentum«). Viz *Bible olomoucká*: Olomouc, Vědecká knihovna v Olomouci, sign. M III 1/1 (1. díl: *Gn – Ps*), M III 1/II (2. díl: *Pr – Ap*), 1417.

a »impietas«, u Husa vždy přeložené pouze jako »zlost«, třebaže v biblických překladech se objevují výrazy jako »nepravost«, »nešlechtnost«, »nespravedlnost« aj.

Závěr

Kníha žalmů byla Husovi jedním z důležitých pramenných zdrojů, ze starozákonních knih vůbec nejvýznamnější. Mezi nejčastěji citované žalmy patří Ps 118, 108 a 33. Variabilita a originalita Husova znění svědčí o tom, že je Hus pro svůj text překládal *ad hoc*. Nevyužíval tedy žádný český překlad žaltáře a nezdá se pravděpodobné, že by v této době existoval nějaký Husův vlastní překlad této části *Písma*, z něhož by mohl čerpat. Neustálenost jednotlivých veršů zároveň poukazuje na skutečnost, že i Hus se velmi pravděpodobně stále modlil denní modlitbu církve v jejím latinském znění. Náš průzkum tedy nepotvrdil bližší spřízněnost Husova textu s některým z žaltářních překladů. Na druhé straně naznačil, že Husovy překlady svým charakterem více odpovídají tradici úplného překladu *Písma*, zvláště překladu druhé a třetí biblické redakce. Nejedná se však o doslovné shody, které by mohly svědčit pro Husovo autorství některého z těchto překladů, jako spíše o myšlenkovou spřízněnost, která se projevuje mj. ve volbě obdobných překladových variant.